

**ՀՀ ՆՈՐԱՐԱՐԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԿԵՐՊԱՓՈԽՈՒՄԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՐՈՒՄՆԵՐԻ
ՀԱՍՏԵՔՍՈՒՄ**

Նորարարությունը տեխնոլոգիական և կազմակերպական նոր լուծումների և մեթոդների կիրառման միջոցով սպառողական արժեքի բարելավմանը կամ սկզբունքորեն նոր բարիքների ստեղծմանն ուղղված գործընթաց է, որի արդյունքում բարձրանում է շուկայում և հասարակության մեջ արդեն իսկ գոյություն ունեցող ապրանքների և ծառայությունների որակական մակարդակը, ինչպես նաև առավել արդյունավետ է դառնում տարաբնույթ գործընթացների, տեխնոլոգիաների կամ գաղափարների կիրառումը: «Նորարարություն» հասկացությունն էականորեն տարբերվում է «գյուտ» հասկացությունից. եթե նորարարությունը արդեն իսկ գոյություն ունեցող գաղափարի կամ մեթոդի բարելավման արդյունք է, ապա գյուտն ուղղակիորեն պայմանավորված է գաղափարի կամ մեթոդի ստեղծմամբ կամ հայտնագործմամբ:

«Գյուտերի, օգտակար մոդելների և արդյունաբերական նմուշների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը որպես գյուտ դիտարկում է ցանկացած բնագավառի տեխնիկական լուծում, որը վերաբերում է արտադրանքին (մասնավորապես՝ սարքին, նյութին, կենսատեխնոլոգիական արգասիքին) կամ եղանակին (նյութական միջոցների օգնությամբ նյութական օբյեկտի վրա գործողությունների իրականացման գործընթացին)¹: ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության մտավոր սեփականության գործակալության տվյալների համաձայն 2011թ. գործակալություն է ներկայացվել գյուտերի և օգտակար մոդելների 188 հայտ (2010թ.՝ 187), որից 166-ը՝ ազգային հայտատուներից (2010թ.՝ 177), իսկ 22-ը՝ օտարերկրյա հայտատուներից (2010թ.՝ 10): 2011թ. արտոնագիր տալու մասին որոշում ստացած հայտերի թիվը 173 է (2010թ.՝ 151): 2011 թվականի տվյալների համաձայն ՀՀ 2580 գյուտի արտոնագրերից ՀՀ տարածքում գործում են 298-ը, իսկ օգտակար մոդելի 276 արտոնագրերից գործում են 102-ը:

«Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը որպես ինովացիոն գործունեություն դիտարկում է գիտական արդյունքների օգտագործմանը, նոր արդյունքների ստացմանը, թողարկվող արտադրանքի որակի բարձրացմանը և ծախսերի նվազեցմանն ուղղված գործունեությունը²: Ինչպիսիք էլ լինի գիտության և նորարարական գործունեության միջև կապը, ոչ պակաս կարևոր է դրանց առևտրայնացման հավանականությունը կամ շուկայի կողմից իրացված լինելը: Գեռես 2006թ. մայիսի 23-ին ընդունված «Ինովացիոն գործունեության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքը որպես ինովացիոն գործունեության պետական աջակցության նպատակ սահմանում է ինովացիոն գործունեության համար տնտեսական, իրավական և կազմակերպական պայմանների ապահովումը:

Նույն օրենքը որպես պետական ինովացիոն քաղաքականության խնդիրներն են առանձնացրել է՝

- ա) պետական ինովացիոն քաղաքականության գերակայությունների սահմանումը,
- բ) տնտեսության տեխնոլոգիական վերազինմանը և ինովացիոն ենթակառուցվածքների ստղծմանն ու զարգացմանը նպաստելը,

¹ <http://www.aipa.am/am/legislation/41/2/#pin>
² <http://www.edu.am>

- զ) ինովացիոն գործունեության ոլորտում գիտության, կրթության, արտադրության և ֆինանսավարկային կառույցների համագործակցության իրավական հիմքերի ստեղծումը¹:
Ինովացիոն գործունեության պետական աջակցության հիմնական ուղղություններն են՝
- ա) վենչուրային, ներդրումային հիմնադրամների ստեղծման և ինովացիոն գործունեության համար բարենպաստ իրավական դաշտի ստեղծումը,
- բ) ֆինանսական և ներդրումային աջակցության երաշխիքների տրամադրումը,
- գ) պետական գույքի օգտագործման իրավունքի տրամադրումը,
- դ) ինովացիոն ենթակառուցվածքների՝ գիտահնովացիոն կենտրոնների, հիմնադրամների, տեխնոպարկերի, բիզնեսի ինկուբատորների ստեղծմանն ու զարգացմանն աջակցությունը.
- ե) ինովացիոն գործունեություն իրականացնող կադրերի պատրաստմանը, վերապատրաստմանը և որակավորման բարձրացմանն աջակցությունը²:

2011թ. փետրվարի 17-ին ՀՀ կառավարության N6 արձանագրային որոշմամբ հավանության է արժանացել «Ինովացիոն տնտեսության ձևավորման մեկնարկային ռազմավարության հայեցակարգը», որի հիմքում դրվել են ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության մասնակցությամբ իրականացվող համակարգաստեղծ նախաձեռնությունները, ինչպես նաև ազգային ինովացիոն համակարգի ձևավորման ապահովող իրավական դաշտի, բիզնես կարողությունների, կրթության, ինովացիոն և ֆինանսական ենթակառուցվածքի զարգացմանն ու բարեփոխմանն ուղղված այլ նախագծեր: ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության համակարգում գործող ենթակառույցների շարքում առանձնահատուկ է Նորամուծության և ձեռներեցության ազգային կենտրոնը (ՆՁԱԿ), որի հիմնական նպատակն է տեխնոլոգիաների փոխանցման գործուն մեխանիզմների ձևավորմանն ու ներդրումը, գիտատեխնիկական տեղեկատվության և գրադարանային ծառայությունների մատուցումը: Կենտրոնը հարթակ է հանդիսանում նորարարների և ձեռներեցների միջև երկարաժամկետ հարաբերությունների ձևավորման համար: Կազմակերպության առաքելությունն է՝ աջակցել մտավոր սեփականության առևտրայնացմանը, գիտատար մշակումների և առաջատար տեխնոլոգիաների շուկայի ձևավորմանը, ինչպես նաև օտարերկրյա և միջազգային համապատասխան ենթակառուցվածքների հետ համագործակցությանը³:

ՆՁԱԿ-ն որոշ տվյալներ է տրամադրում ՀՀ-ում մշակված ինովացիոն ծրագրերի վերաբերյալ, սակայն դրանք ամփոփ տվյալներ չեն, այլ մշակումների վերաբերյալ տեղեկատվություն, որը որոշ նորարարական ծրագրերի հեղինակներ տրամադրում են կենտրոնին՝ ֆինանսական միջոցների ներգրավման և նոր գործընկերների ձուլման նպատակով: Տեղեկատվական այս հարթակը հնարավորություն է տալիս հավանական գործընկերներին նախնական պատկերացում կազմել մշակված նորարարական արդյունքի վերաբերյալ:

- Նորարարական ծրագրերը ներկայացված են ըստ դրանց մշակման փուլերի՝
- *առկա է արտադրություն/վաճառքի փոքր ծավալ, նախնական կոմերցիոն գործունեություն, սկզբնական շրջան՝ գաղափար, գիտահետազոտական, փորձակոնստրուկտորական մշակումներ,*
 - *պահանջվում է լրամշակում, լրացուցիչ գիտահետազոտական, փորձակոնստրուկտորական, փորձարդյունաբերական աշխատանքներ/փորձարկումներ,*
 - *պահանջվում են ներդրումներ արտադրություն/գիտաարդյունաբերական աշխատանքներ սկսելու համար,*
 - *առկա է արտադրություն/վաճառքի փոքր ծավալ, նախնական կոմերցիոն գործունեություն, սկզբնական շուկա, ընդլայնման համար պահանջվում են ներդրումներ,*
 - *կայացած է, իրացման նոր շուկաների որոնում⁴:*

Այս տեղեկատվական հարթակում կարելի է ծանոթանալ բազմաթիվ նորարարական ծրագրերի և դրանց վերաբերյալ ստանալ հակիրճ ու ամբողջական տեղեկատվություն: Սակայն, տնտեսության մեջ այս ոլորտի ընդգրկման ծավալների ամբողջական գնահատումը բավականաչափ վիճարկելի է,

¹ <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=2624&lang=arm>
² <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=2624&lang=arm>
³ <http://www.mineconomy.am>
⁴ <http://www.innovcentre.am>

քանի որ, չկան դրանց գնահատման հստակ չափանիշներ և մեխանիզմներ, ընդ որում՝ այս խնդիրն առկա է նաև զարգացման բարձր մակարդակ ունեցող տնտեսություններում:

Նորարարական գործունեության արդյունքների վերաբերյալ ամփոփ ցուցանիշների ստացումը նախ և առաջ պայմանավորված է այս ոլորտի գնահատման մեթոդների և չափանիշների մշակմամբ: Ընդ որում, գնահատել անհրաժեշտ է ոչ միայն առանձին ֆիրմայի նորարարական գործունեությունն, այլև անհրաժեշտ են մեթոդներ, որոնք թույլ կտան առանձին ֆիրմաների տրամադրած ցուցանիշների հիման վրա գնահատել ողջ տնտեսության նորարարական գործունեության արդյունքները: Սա իր հերթին ենթադրում է վիճակագրական ցուցանիշների նոր խմբի անհրաժեշտություն, որոնք հնարավորություն կտային ձեռք բերել տվյալներ՝ տնտեսության տարբեր ոլորտներում նորարարական գործունեության բաշխվածության վերաբերյալ:

Միջազգային փորձը առաջարկում է մի շարք մոտեցումներ. առավել տարածվածներից են տրամադրված արտոնագրերի թվաքանակի և գիտահետազոտական գործունեության ծավալների գնահատման ցուցանիշների կիրառումը: Սակայն արտոնագրերի թվաքանակի օգտագործման մեթոդը սահմանափակ է, քանի որ այն թույլ չի տալիս պարզել, թե դրանց որ մասն է կիրառելի և հետաքրքիր շուկայի համար, այլ կերպ ասած՝ անհրաժեշտ է գնահատել նորարարական ծրագրերի առևտրայնացման մակարդակը: Մեկ այլ մոտեցմամբ, որպես նորարարությունների գնահատման չափանիշ, դիտարկուվում է գիտահետազոտական գործունեության ոլորտում կատարված ծախսերի մակարդակը: Նորարարական գործունեության գնահատման առավել իրատեսական եղանակ է առաջարկվում Ռիչարդ Ադամսի կողմից¹. համաձայն այս մոտեցման՝ նորարարական գործունեության գնահատումը պետք է իրականացվի ֆիրմաների միջև հարցաթերթիկների միջոցով հարցումների անցկացմամբ: Ըստ հեղինակի՝ այս մեթոդը թույլ կտա պարզել ոչ միայն նորարարական ֆիրմաների՝ ըստ տնտեսության ճյուղերի բաշխվածության աստիճանը, այլև աշխարհագրական տեղաբաշխվածության համապատկերը:

Մյուս կողմից պետք է պարզել նաև, թե կոնկրետ ֆիրմայի կողմից տվյալ նորարարական ծրագրի կիրառումն ինչպիսի ֆինանսատնտեսական փոփոխությունների է հանգեցրել՝ գնահատելով ներդրման արդյունավետությունը: Այսպիսով, նորարարական գործունեությունը գնահատելու համար անհրաժեշտ տեղեկատվության ստացումը պահանջում է նախ տվյալների հավաքագրման մեխանիզմի, ապա նաև տվյալների վերլուծության և ամփոփման եղանակների ու մեթոդների մշակում:

Հայաստանի Հանրապետությունում նորարարական գործունեությունը բնութագրող ամփոփ տվյալներ չեն տրամադրում ո՛ր չ՛հ հազարի վիճակագրական ծառայությունը, ո՛ր չ՛ ոլորտին առնչվող որևէ այլ կազմակերպություն: Դա որոշակիորեն պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ոլորտին առնչվող ենթակառուցվածքները գտնվում են ձևավորման փուլում, մասամբ էլ այն պատճառով, որ դրանք ունեն առևտրայնացման ցածր մակարդակ:

Բնականաբար, ոլորտի նկարագիրն առավել պարզ կլիներ, եթե որոշ նորարարական մշակումների կամ գրանցված գյուտերի թվաքանակից բացի, հասանելի լինեին ներդրումների իրականացման ծավալներին վերաբերող տվյալները: Այնուհանդերձ, ոլորտին առնչվող կառույցների տրամադրած տեղեկատվության ամփոփումը թույլ է տալիս ենթադրել, որ գործունեության այս տեսակն ունի ոչ միայն ներդրումների և ֆինանսական միջոցների կարիք, այլև այնպիսի մեխանիզմների, որոնք թույլ կտային արտադրանքը հասանելի դարձնել շուկայի նպատակային հատվածներին, ընդ որում՝ ինչպես տեղական, այնպես էլ՝ միջազգային:

ՆՁԱԿ-ի նորարարական ծրագրերի առաջարկը ներկայացնող տեղեկատվական հարթակը ոլորտի արտադրանքն առավել հասանելի է դարձնում շահագրգիռ անձանց՝ թույլ տալով on-line ռեժիմում ծանոթանալ նորարարական ծրագրերին: Բայց և այնպես, դա պահանջվում է որոշակի ժամանակահատված կատարված քայլերի արդյունավետությունը գնահատելու համար, ինչպես նաև հասկանալու, թե հայկական նորարարական արդյունքների շուկան որքանով է մրցունակ և զարգացման ինչ հեռանկարներ ունի:

¹ The distribution of innovation activity across UK industry, Final Report, Richard Adams University of Exeter, MAY 2011.

Նորարարական գործունեությունը գնահատող բարձր վարկանիշ ունեցող ցուցանիշներից մեկը գլոբալ նորարարական համաթիվն (ԳՆՀ) է¹: Այն մի շարք ենթացուցիչներից կազմված ցուցանիշ է, որը առավել ընդհանուր նկարագիր է տալիս տվյալ երկրի նորարարական շուկայի հնարավորությունների, ինչպես նաև՝ բիզնես միջավայրի, ինստիտուցիոնալ համակարգի, ենթակառուցվածքների առկայության և նորարարական գործունեությունը պայմանավորող այլ կառուցվածքների զարգացման առկա մակարդակների վերաբերյալ:

ԳՆՀ-ի ցուցանիշով Հայաստանն աշխարհի 141 երկրների շարքում զբաղեցնում է 69-րդ տեղը: Չնայած, որ սա բավականին բարձր ցուցանիշ է, հատկապես, եթե հաշվի առնենք, որ Հայաստանը դասվում է միջինից ցածր եկամուտ ունեցող երկրների շարքին, սակայն այս ամփոփ ցուցանիշը նախ և առաջ բնութագրում է տվյալ երկրի պոտենցիալ կարողությունները: Այսինքն՝ այն նորարարական գործունեության զարգացումը ապահովող ենթակառուցվածքների համապարփակ նկարագիր է, և ԳՆՀ-ի բավականաչափ բարձր ցուցանիշն առավելապես կարող է լինել հենց մեծ պոտենցիալ հնարավորությունների արդյունք, քան՝ բուն նորարարական գործունեության հետևանք: Սա, թերևս այն է, ինչ նկատվում է հենց Հայաստանի Հանրապետության պարագայում. այլ կերպ ասած՝ արտոնագրված գյուտերի թվաքանակը կամ նորարարական բազմաթիվ ծրագրերի առկայությունը դեռևս չի ենթադրում դրանց՝ շուկայի կողմից իրացում կամ յուրացում: Սա խնդիր է, որը նույնքան կարևոր է, որքան բուն նորարարական կամ գիտահետազոտական գործունեության դրական ելքը:

Հայաստանի Հանրապետության պարագայում հատկանշական է այն, որ կապը նորարարական, ինչպես նաև գիտահետազոտական ինստիտուտների և տնտեսության գործարար հատվածի միջև շատ թույլ է զարգացած: Այսինքն՝ գիտահետազոտական ուսումնասիրությունների և նորարարական մշակումների զգալի մասը պահանջարկ չունի ներքին շուկայում, իսկ օտարերկրյա ներդրումների և ֆինանսական միջոցների ներգրավումը ոչ միայն մրցունակ շուկայական արտադրանքով է պայմանավորված, այլև՝ համապատասխան ենթակառուցվածքների առկայությամբ և զարգացմամբ: «Գլոբալ նորարարական համաթիվ-2012» զեկույցի² համաձայն՝ ՀՀ գիտահետազոտական հաստատությունների գործունեության ընդամենը 4.2%-ն է ֆինանսավորվում արտերկրյա աղբյուրներից, այսինքն՝ ոլորտի նկատմամբ արտասահմանյան կապիտալի հետաքրքրությունն այնքան էլ բարձր չէ: Ինչ վերաբերում է բիզնեսի կողմից գիտահետազոտական գործունեության զարգացման, ինչպես նաև այդ գործունեության ֆինանսավորման ցուցանիշներին, ապա նույն աղբյուրը Հայաստանի համար որևէ տվյալ չի հրապարակում:

ՀՀ-ում նորարարական ծրագրերն ընդգրկում են մի շարք ոլորտներ, հատկապես՝ արդյունաբերական արտադրություն, ավտոմատացում/ռոբոտատեխնիկա, մետաղագործական արտադրություն, շինարարություն, տրանսպորտ, էներգետիկա, գյուղատնտեսություն, անտառատնտեսություն, ձկնորսություն, հեռահաղորդակցություն, կապ, միկրոէլեկտրոնիկա, տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ և այլն:

Բնականաբար մրցունակ նորարարական արտադրանքը համապատասխան արդյունավետ և նպատակայնորեն գործող ենթակառուցվածքների առկայության արդյունք է: Սա է պատճառը, որ «Գլոբալ նորարարական համաթիվ- 2012» զեկույցում կարևոր տեղ է հատկացվում նորարարությունը պայմանավորող գործունեության ոլորտներին, ինչպիսիք են՝ գիտահետազոտական գործունեությունը, համալսարաններ – արդյունաբերություն համատեղ հետազոտությունները (ի դեպ, այս ցուցանիշով Հայաստանը 98-րդ տեղն է զբաղեցնում 141 երկրների շարքում), արտադրական միավորումների (կլաստերների) առկայությունը, օտարերկրյա աղբյուրներից ֆինանսավորվող գիտահետազոտական գործունեությունը և այլն: Այսինքն՝ գործունեության բոլոր այն ոլորտները, որոնք հարթակ են նախապատրաստում նորարարական գործունեության զարգացման համար:

ԳՆՀ-ի ցուցանիշով աշխարհում առաջատար եռյակի մեջ մտնում են Շվեյցարիան, Շվեդիան և Մինգապուրը, ընդ որում՝ այս երկրներն առաջատար եռյակի կազմում են նաև «գիտելիքներ և տեխնոլոգիական ելքեր» համաթիվի ցուցանիշով:

¹ Նորարարական գործունեության գնահատմանն ուղղված INSEAD (բիզնեսի եվրոպական ինստիտուտի) և մտավոր սեփականության միջազգային ինստիտուտի համատեղ հետազոտության արդյունքները ներկայացնող ամփոփ ցուցանիշ է: <http://www.globalinnovationindex.org>

Տարածաշրջանի երկրների գլոբալ նորարարական համաթիվը (ԳՆՀ)-2012¹

Երկիր	Գ.Գ.Կ.	Հաստատություններ	Մտերյակ ընկերակազմեր և հետազոտություններ	Ենթակառուցվածք	Շուկայական փորձ	Բիզնես փորձ	Մուտք	Գիտելիքների և տեխնոլոգիաների ելքեր	Մտերմագործ ելքեր	Ելքեր	Արդյունավետություն
Հայաստան	34.5	61.5	32.5	29	37.8	34.8	39.1	31.7	28	29.8	0.8
Վրաստան	34.3	65.2	29.6	29.4	50.3	34	41.7	29.5	24.2	226.8	0.6
Ռուսաստանի Դաշնություն	37.9	49.1	43.8	37.8	35	44.3	42	38.4	29.1	333.8	0.8
Բելառուսիա	32.9	41.5	42.7	34.5	36.9	33.1	37.7	34.5	21.8	228.1	0.7
Ուկրաինա	36.1	40	42.2	27.1	38.7	42.3	38	39.2	29.2	34.2	0.9
Ղազախստան	31.9	64.5	31.2	37.3	34	40.2	41.4	23.8	21	22.4	0.5
Ադրբեջան	30.4	49.5	30	26.2	44.9	33.5	36.8	20.5	27.5	24	0.7
Թուրքիա	34.1	50	31.8	34.0	39.4	32.5	37.5	27.8	33.7	330.7	0.8

Այսպիսով, հայկական նորարարական շուկայում առկա են հետևյալ խնդիրները՝

- Կառուցվածքային, ինչը ենթադրում է՝ շուկան գտնվում է նոր զարգացման փուլում և ունի ոչ միայն ֆինանսական միջոցների ներգրավման խնդիր, այլև համապատասխան ենթակառուցվածքների զարգացման անհրաժեշտություն՝ մասնավորապես պայմանավորված այնպիսի մեխանիզմների ստեղծմամբ, որոնք թույլ կտան մշակումների արդյունքներն առավել հասանելի դարձնել ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին նպատակային շուկաների համար,
- գնահատման, այսինքն՝ անհրաժեշտ է մշակել ինչպես տեղեկատվության հավաքագրման, այնպես էլ դրա մշակման և ամփոփման եղանակների ու մեթոդների համակարգ, որը թույլ կտար գնահատել՝
 - ✓ նորարարական գործունեություն իրականացնող ֆիրմաների աշխարհագրական բաշխվածությունը,
 - ✓ նորարարական գործունեության բաշխվածությունն ըստ տնտեսության ճյուղերի,
 - ✓ գնահատել նորարարական գործունեության արդյունավետությունն ամբողջ տնտեսության համար:

Ալեհայտ է, որ անցումային փուլում գտնվող երկրներում, այդ թվում և Հայաստանում, նորամուծությունների սահուն և արդյունավետ ընթացքը ապահովող հիմնական օղակը պետք է լինի պետական կառույցը: Նույնիսկ ամենազարգացած երկրներում տնտեսության արդիականացման ռազմավարական ուղղությունների ձևավորման վրա պետությունը վճռորոշ ազդեցություն ունի, թեև, մասնավոր նորարարական ձեռնարկչությունն է կրում նորացման հիմնական ծանրությունը: Յուրաքանչյուր կոնկրետ ձեռնարկատեր, ավելի ստույգ՝ կառավարիչ, ինքն է շարունակ մտահոգ, որպեսզի պատշաճ մրցունակություն ունենա, այլապես, նորույթների ներդրման մեջ առավել հաջողակ մրցակիցները, ի վերջո, նրան դուրս կմղեն իր զբաղեցրած շուկայական հատվածներից:

Հետևաբար, նորամուծությունների ներդրման ենթակառուցվածքի ձևավորման հարցում պետության հիմնական խնդիրը պետք է լինի այնպիսի բարենպաստ շարժառիթների ու ներքին խթանների (մտտիվացիաների) միջավայրի ձևավորումը, որը հնարավոր դարձնի գիտատեխնոլոգիական շրջայի բոլոր օղակների սուբյեկտների մոտ շահերի ներդաշնակեցումը և, ի վերջո, մտավոր սեփականության արդյունքների նկատմամբ բարձր պահանջարկի ձևավորումը: Այս պայմաններում պետության առաջին խնդիրը պետք է լինի նորամուծություններին բարենպաստող օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի ընդունումը: Կարելի է փաստել, որ այս առումով Հայաստանում բավարար օրենսդրական հիմք է ստեղծվել: Նախ, ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրքը սահմանել է մտավոր սեփականության արդյունքների ստեղծման, պաշտպանության և ներդրման

¹ <http://www.globalinnovationindex.org/>

(առևտրայնացման) հիմնարար չափորոշիչները¹: Դրանց հիման վրա Ազգային ժողովը ընդունել է մտավոր գործունեության առանձին տեսակների արդյունքների շարժին առնչվող հարաբերությունները կանոնակարգող օրենքների ամբողջական փաթեթը²: Մյուս կողմից, նորամուծությունների ենթակառուցվածքի ձևավորման առումով կարևոր է ոչ միայն բարենպաստ օրենսդրական միջավայրի ձևավորումը, այլև այնպիսի ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների ստեղծումը, երբ այդ օրենքների պահանջները կիրացվեն առավելագույն արդյունավետությամբ: Դրան պետք է հավելել նաև նորամուծությունների կառավարման ոլորտում պատշաճ գիտելիքներ, փորձ ու հմտություններ ունեցող կառավարիչների պատրաստումը:

Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ սուր մրցակցության պայմաններում սկզբունքային նորույթներ պարունակող գյուտերի միայն 6-8 տոկոսն է վերածվում նոր ապրանքների, ծառայությունների կամ գործընթացների³:

Այստեղից հետևում է, որ հարկավոր է նորույթների առաջխաղացման արդեն նախնական փուլում ունենալ դրանց առևտրայնացման այնպիսի մեխանիզմներ, որոնք թույլ տան գնահատել ու հաշվարկել այս կամ այն նորույթի շուկայական իրացման կամ առևտրայնացման աստիճանը: Ընդհանրապես, ցանկալի է, որպեսզի այդ մեխանիզմը կիրառելի լինի նորամուծությունների ընդհանուր շրջայի բոլոր փուլերի նկատմամբ, ինչը թույլ կտա ժամանակին դադարեցնել շահույթի հեռանկար չունեցող նորույթների առաջխաղացումը: Փորձը ցույց է տալիս, որ գիտահետազոտական և փորձնականատրուկտորական աշխատանքների յուրաքանչյուր հաջորդ փուլին անցնելիս կատարվող ծախսերը մեկ կարգով մեծանում են⁴: Այդ պատճառով անհեռանկար մշակումների ժամանակին դադարեցումը կարող է ոչ միայն հսկայական նյութական, ֆինանսական և մտավոր ռեսուրսներ խնայել, այլ հնարավոր դարձնել այնքան քանակ ժամանակի տնտեսումը:

Ընդհանուր առմամբ, նորամուծությունների արդյունավետ ենթակառուցվածքի ստեղծման համար տևական ժամանակ է անհրաժեշտ: Չարգացած երկրներում մման ենթակառուցվածքների ստեղծման վրա պահանջվել է 10-15 տարի: Սակայն Հայաստանում նորամուծությունների ենթակառուցվածքների որոշ տարրեր ստեղծվել են դեռևս ԽՍՀՄ օրոք, ասենք, գիտահետազոտական ինստիտուտների և կոնստրուկտորական-տեխնոլոգիական բյուրոների ցանցերը: Դրանք ժառանգվել են նախկին համակարգից: Սակայն առկա կառույցները միանգամայն անբավարար են: Ժամանակակից իմաստով նորամուծությունների արդիական ենթակառուցվածք ձևավորելու համար զգալի ռեսուրսներ ու հետևողական ջանքեր են անհրաժեշտ ինչպես միկրո- այնպես էլ՝ մակրոմակարդակների վրա:

Բնականաբար, արդյունավետորեն գործող և միջազգային չափանիշներով մրցունակ ենթակառուցվածքի ստեղծումը բարդագույն խնդիր է, սակայն, լուծման առումով, բոլորովին էլ՝ ոչ անհնար: Պարզապես, մման կառույցի ձևավորումը պետք է դրվի պետության տնտեսական քաղաքականության առաջնահերթությունների շարքում: Մեզանում բավականին երկշտ փորձեր են արվում ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաների հիմքի վրա ստեղծել տեխնոպարկ, որի շրջանակներում պետք է ձևավորվեն ոչ միայն նորամուծությունների ստեղծման, այլև ուսումնական ենթակառուցվածքները: Հատկապես այս վերջին խնդրի լուծումը հույժ կարևոր է, քանզի հաճախ մեզանում ոչ թե նորույթների, այլ՝ դրանց նյութականացման-առևտրականացման ծրագրերի կառավարիչների պակաս է զգացվում:

Վերջ ի վերջո, ցանկացած ներդրողի գրավում է ոչ միայն և, ոչ այնքան, նորույթների ներդրում ենթադրող ծրագրերը, այլև այն մարդկանց ու մասնագետների պատրաստվածության աստիճանը, ովքեր պատրաստ են կյանքի կոչել այդ ծրագրերը: Այստեղ հատկապես կարևորվում է նորույթների առևտրայնացմանը, շուկա արտաձմանը ու շահույթների հետադարձ հոսքերի առաջացմանն ընդունակ բարձրակարգ մասնագետների պատրաստումը:

¹ «ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրք», Երևան 1998թ., 799 էջ:

² Տե՛ս նույն տեղը:

³ В.Г.Зинов. «Интеллектуальные ресурсы. Интеллектуальная собственность. Интеллектуальный капитал.» М.: АНХ, 2000. ст. 78-79.

⁴ Տե՛ս В.Г.Зинов. «Интеллектуальные ресурсы. Интеллектуальная собственность. Интеллектуальный капитал.» М.: АНХ, 2000 ст. 57.

Բնականաբար, պահանջվող չափանիշներին համապատասխանող մասնագետների հիմնական խնդիրը պետք է լինի ձեռնարկատիրական շահույթների գոյացման առումով շոշափելի հեռանկար խոստացող, մրցունակ նորարարական նախագծերի ընտրությունը: Այս առումով չափազանց կարևոր է, թե նորամուծությունների կառավարման ոլորտի մասնագետը կամ հենց ինքը՝ մենեջերը որքանով է կարողանում ճշգրիտ կանխատեսել ու գնահատել այս կամ այն նորույթի առևտրականացման ռիսկերը:

Այլ կերպ, նորույթի ներդրման հաջողությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե ըստ ներդրման փուլերի ինչպե՞ս են գնահատվում նրանցից յուրաքանչյուրում ակնկալվող հատույցի մեծությունը կամ հնարավոր կորստի հավանականությունը: Ռիսկային ներդրման բոլոր գումարելիներն, այդպիսով, առանձին-առանձին, իսկ հետո նաև՝ ամբողջության մեջ գնահատվելով ու համադրվելով տալիս են նորույթի առևտրայնացման հաջողության բանաձևը: Իսկ ռիսկերը գնահատելու նպատակով մասնագիտացված հզոր փորձագիտական-խորհրդատվական կառույցների ձևավորումը հույժ կարևոր խնդիր է: Եթե կատարված նորամուծային առաջարկի հեղինակը ակնկալում է ծրագրի իրականացումը լրիվ կամ մասնակիորեն ֆինանսավորել պետության միջոցների հաշվին, բնականաբար, պետությունը պետք է ստեղծի նման կառույցներ, որոնց ձեռնահաս գնահատականից կախված կլինի այս կամ առաջարկի ֆինանսավորման հնարավորությունը կամ՝ մերժումը:

А. Маргарян, А.Джугарян

Трансформация инновационного сектора Армении в контексте международных сопоставлений

Аннотация

В статье обсуждаются вопросы трансформации армянской инновационно-технологической сферы. Рассматриваются вопросы коммерциализации инновационных продуктов в контексте обеспечения законодательно-правовой среды и образования институциональных инфраструктур. Анализируются возможности и проблемы государственно-частного сотрудничества в сфере технологических инноваций. На основе анализа Глобального Инновационного Индекса (ГИИ) выявляются преимущества и недостатки армянской инновационной сферы.

A.Margaryan, A.Juharyan

The Transformation in Armenian Innovation Sector in Context of International Comparisons

Abstract

In this paper the problems of the transformation of Armenian innovation technology sector are discussed. Herein the commercialization problems of innovation products are considered in context of existence of the required legislative jurisdiction environment and the formation of institutional infrastructure. Possibilities and the problems of the public-private partnership in the innovation technology sector are analyzed in this paper. Advantages and disadvantages of Armenian innovation sector are researched based on Global Innovation Index (GII) analysis.